

них гуманізму, патріотизму, працелюбства;

– без використання природи, народної мудрості та етноморалі неможливо сформувати самосвідомість і пошану до національних та загальнолюдських цінностей;

г) обґрунтована модель народного вчителя, структура якої складається із таких компонентів: соціального, психологічного, педагогічного («діти повинні жити ідеалами народу»), феліцитологічного, фамілістичного («сім'я – плекальниця духовності нації»), аксіологічного.

Отже, створивши народнопедагогічну систему впливу на світогляд дітей, В. Сухомлинський дбав про етнізацію особистості, свідомо сформував особистісно-орієнтований підхід до виховання, який є основою гуманізму. Живучи в тоталітарну епоху, вчений поєднав наукову педагогіку з народною, довівши, що остання є джерелом та першоосновою наукової.

Висновки та перспективи подальших розвідок напреду. Таким чином, обґрунтувавши народнопедагогічну концепцію В. Сухомлинського, зазначаємо: традиції народу використані педагогом, зробили його відомим на всіх континентах світу, бо, виховуючи патріотів, використав систему: «дитина – природа – казка – праця – традиції».

Перспективним може бути вивчення публіцистики педагога, пов'язаної з етнопедагогікою, та розробка педагогічних технологій.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. В. А. Сухомлинский в размышлениях современных украинских педагогов: монография / сост. О. В. Сухомлинская, А. Я. Савченко, В. С. Курило, И. Д. Бех и др. – Луганск: Издательство ГУ «ЛНУ имени Тараса Шевченко», 2012. – 536 с.
 2. Ликов В. Н. Народна мудрість педагогіки В. О. Сухомлинського: монографія / В. Н. Ликов. – Кіровоград: Народне слово, 2003. – 212 с.
 3. Ликов В. Н. Розвиток В. О. Сухомлинським ідей народної педагогіки та їх запровадження в

практику сучасної школи: монографія / В. Н. Ликов. – Харків, 2018. – 300 с.

4. Ликов В. Н. Розвиток народної педагогіки в Україні: монографія / В. Н. Ликов. – Кіровоград: Центр. – Укр. вид-во, 2000. – 182 с.

5. Сухомлинський В. О. Виховання обов'язку / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5-ти т. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 472–488.

REFERENCES

1. V. A. Sukhomlinskiy v razmyshleniyakh sovremennykh ukrainiskikh pedagogov. (2012). [V. A. Sukhomlinsky in the reflections of modern Ukrainian teachers:]. Lygansk.
 2. Lykov, V. N. (2003). *Narodna mudrist' pedahohiky V. O. Sukhomlyns'koho*. [National wisdom of pedagogy V. O. Sukhomlynsky]. Kirovograd.
 3. Lykov, V. N. (2018). *Rozvytok V. O. Sukhomlyns'kym idey narodnoyi pedahohiky ta yikh uprovadzhennya v praktyku suchasnoyi shkoly*. [Development of V.O. Sukhomlinsky's ideas of popular pedagogy and their introduction into the practice of modern school]. Kharkiv.
 4. Lykov, V. N. (2003). *Rozvytok narodnoyi pedahohiky v Ukraini*. [Development of folk pedagogy in Ukraine]. Kirovograd.
 5. Sukhomlyns'kyu, V. O. (1977). *Vykhovannya obov'yazku*. [Education of duty]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛИКОВ Василь Никифорович – кандидат педагогічних наук, доцент, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: розвиток В. О. Сухомлинським ідей народної педагогіки та їх екстраполяція в практику сучасної школи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LYKOV Vasyl Nikiforovich – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Pedagogics Department of the Centralukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko.

Circle of scientific interests: development of VO Sukhomlynsky's ideas of popular pedagogy and their extrapolation into the practice of modern school.

*Дата надходження рукопису 25. 07. 2018 р.
 Рецензент – д.п.н. професор Н. А. Калініченко*

УДК: 371.47.022

НАУМЕЦЬ Ольга Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, методист ЦМСПС управління освіти Міської ради м. Кропивницького
 e-mail: Naumetsolga@ukr.net

ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВОГО ДОРОБКУ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО: МІЖНАРОДНИЙ РАКУРС

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сьогодні ім'я Василя Олександровича Сухомлинського у

славетному сузір'ї видатних імен світу. Його педагогічна спадщина має різноплановий і багатоаспектний характер. Вона знаходиться

поза вимірами часу. З роками по-новому осмислюються окремі грані діяльності великого педагога, з'являються нові прочитання його творчих наукових доробків, стають дедалі більш актуальними його настанови. У спадщині вченого, в цьому невичерпному джерелі інноваційної думки, невмирущої і багатющої скарбниці педагогічного досвіду, знань, мудрості, натхнення ми знаходимо відповідь на будь-яке актуальне питання сучасної науки і практики. Праці Василя Сухомлинського стали настільними книгами і дороговказом мільйонам педагогів, вихователів, учителів, науковців, дієвими помічниками в розв'язанні багатьох складних питань освітньо-виховної роботи з дітьми, бо саме в них учні, педагоги, вихователі, директори шкіл, батьки знаходять відповіді на всі животрепетні проблеми, глибоко вмотивовані і перевірені багаторічним досвідом поради, заповіді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретична і практична спадщина українського педагога В. О. Сухомлинського привертала і все більше привертає до себе увагу не одного покоління педагогів, психологів, філософів. Ідеї гуманістичної педагогіки В. О. Сухомлинського були проаналізовані в наукових працях дослідників різних країн: М. Богуславського, І. Буєвої, І. Валєєвої, Г. Волкова, М. Мухіна, В. Риндак (Росія); В. Вітки, М. Дмитрієва (Білорусь), А. Борисовського (Киргизстан); Р. Атаяна (Вірменія); Е. Гартманн, Ю. Полціна, Р. Штайник (Німеччина); Х. Франгоса, М. Ціанзі (Греція), А. Кокерілля (Австралія), А. Суйямі (Японія), С. Лакшина, М. Біблюка (Польща); Л. Мілкова, С. Годорова (Болгарія); Д. Вайса, Е. Гудмана, Л. Кац (США), А. Петрікаша (Угорщина), І.Трайєра (Чехія), М. Антонця, Л. Бондар, І. Зязюна, Н. Дічек, Г. Калмикова, В. Кузя, О. Петренко, О. Савченко, М. Сметанського, О. Сухомлинської, В. Хайруліної, М. Ярмаченка (Україна). Деякі аспекти розвитку ідей Василя Сухомлинського в різних країнах світу розкриті в дослідженнях М. Красовицького, О. Савченко, О. Сухомлинської та ін. Історіографічний аналіз наукового доробку В. Сухомлинського в контексті вивчення проблеми педагогічних персоналій в історико-педагогічній науці зробив Н. Гупан, а порівняльний аналіз систем В. Сухомлинського та А. Макаренка в англійських дослідженнях здійснила Н. Дічек [3]. Однак, не дивлячись на великий інтерес педагогічної громадськості до ідей педагога-новатора та на широке коло науковців і практичних працівників вище перелічених країн, які запроваджували ті чи інші аспекти педагогічного спадку В. Сухомлинського, цей напрямок залишається ще мало дослідженим

через відсутність належної популяризації його творів за кордоном.

Мета статті – історіографічний аналіз наукового доробку Василя Сухомлинського: міжнародний ракурс.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як показує проведений аналіз наукових джерел, найбільшої популярності ідеї Василя Сухомлинського набули в пострадянських країнах (Україна, Росія, Білорусія, Грузія, Вірменія), що пояснюється схожістю систем освіти, виховних традицій, спільним досвідом їх розвитку в минулому. Так, наприклад, в Росії в наш час ідеї В. О. Сухомлинського знаходять свій розвиток не лише в досвіді окремих освітніх закладів і спеціальних наукових дослідженнях (М. Богуславський, М. Мухін, В. Риндак). Вони увійшли органічною частиною у такі наукові напрямки: «Школа діалогу культур» (В. Біблер, С. Курганов), «Школа комунікативної дидактики» (В. Тюпа, Ю. Троїцький), «особистісно орієнтована модель навчання» (М. Алексєєв, І. Якиманська, В. Серіков), «соціально-культурна концепція» (К. Бондарєвська), «особистісно орієнтована дидактика» (О. Петровський, Л. Занков), «розвиваюча модель» (Д. Ельконін, В. Давидов), «вітагенна освіта» (О. Белкін), «етична педагогіка» (М. Дудіна) та ін.

Різні періоди були в творчому житті Василя Сухомлинського. Одні підтримували його, інші не визнавали. Свідченням цього є декілька фактів.

Друкуючи свої матеріали він розпочав ще у 1948 році, але тільки в 1961 році видавництво «Просвещение» в Москві опублікувало першу книгу В. О. Сухомлинського «Духовний мир школьника», в якій вперше в радянській педагогіці розглядалась означена проблематика [6]. Однак, факт новаторства Василя Олександровича тодішні науковці визнали лише через 10 років у 1971 р., про що зазначено в книзі «Проблемы методологии педагогики и методики исследования» за загальною редакцією М. Д. Данилова і М. І. Болдирєва [6]. В ній написано: «Є педагоги особливого жанру пошуку. Вони прагнуть брати для вивчення ті явища і процеси, які не піддавалися дослідженню і про які немає матеріалу в літературі. Це експериментатори-дослідники «білих плям» у педагогічній науці. Серед них можна назвати В. О. Сухомлинського, що взявся за дослідження духовного світу школяра» [6, с. 60]. Цікаве судження: проблема, що недавно звалялася «білою плямою» в педагогіці стала на одному з магістральних шляхів сучасних педагогічних досліджень. Факт тривалого невизнання В. Сухомлинського пояснюється

тим, що кожний відомий вчений досліджував і просував свою власну проблему, інші ж думки пригнічувались, відкидалися.

Одним з вагомих аргументів, який підтверджував першість В. О. Сухомлинського в розробці морально-естетичної проблеми служить серія статей філософа В. М. Назарова «Досвід хронології радянської етики». Виділяючи розвиток педагогічної етики в СРСР, він називає В. О. Сухомлинського серед розробників і ставить його на перше місце [4].

Ще один відомий російський учений М. В. Богуславський виділив 24 показники у спадщині В. О. Сухомлинського. Постійний інтерес до спадщини Василя Сухомлинського, починаючи з 1969 року, виявив і педагог з Киргизії А. М. Борисовський, який виділив 42 позиції в бібліографічних показниках, але його роботи – рецензії, брошури, статті, – зараховані швидше до популяризаторських, ніж до дослідницьких [1].

В період з 1979 по 1981 роки в Москві у видавництві АПН СРСР «Педагогіка» вийшли вибрані твори В. О. Сухомлинського в трьох томах, що свідчило про популяризацію творів українського педагога в Росії.

Вперше серйозно зацікавився творчістю В. Сухомлинського один з метрів радянської історії педагогіки З. І Равкін, який назвав його «безстрашним лицарем педагогіки», а його педагогіку «педагогікою творчих пошуків і новаторських відкриттів». Більш того, він залучив молодих учених до дослідження спадщини Василя Сухомлинського. Один з них виходець з Ошкар-Оли В. О. Лоскутов захистив кандидатську дисертацію «Проблеми ідейно-морального виховання у педагогічній спадщині А. С. Макаренка і В. О. Сухомлинського», в якій вперше на рівні дисертаційних досліджень прозвучало ім'я В. Сухомлинського. Це була нечітка позиція «верхів» як «слід» дивитись на В. Сухомлинського. І тому дисертація була захищена в Києві, а не в Москві.

Ще одним шанувальником спадщини В. О. Сухомлинського виявився російський дослідник М. І. Мухін. У 1995 році в Московському державному університеті він успішно захистив дисертацію на тему: «Гуманістичні традиції і новаторство у педагогічному досвіді В. О. Сухомлинського». З часу захисту з-під пера відомого вченого вийшло чимало публікацій не тільки в Росії, а й за її межами з висвітлення різних аспектів педагогічної діяльності нашого педагога-земляка.

1967 рік виявився для В. Сухомлинського періодом випробувань і потрясінь. Після публікації в «Народній освіті» статей «Етюди про комуністичне виховання» на його адресу надійшло офіційне звинувачення в

«абстрактному гуманізмі». Ця дискусія наочно представлена в книгах О. Сухомлинської «Етюди про В. О. Сухомлинського. Педагогічні апокрифи» (Вид-во «Акта», 2008р.). Дуже тяжко переніс Василь Олександрович і появу в пресі статті Б. Лихачова «Нужна боротьба, а не проповідь», що була надрукована 18 травня 1967 року в «Учительской газете», в якій його було звинувачено в «абстрактному гуманізмі», проповіді християнської моралі, всепрощення.

В сучасній Росії творчий доробок Василя Сухомлинського викликає набагато менше інтересу. Його більше «пересувають» в історико-педагогічну площину. Його ім'я не згадується не лише в аналізі сучасних підходів, а й в історичних екскурсах [2, с. 38–47]. Згадка про нього залежить від уподобань того, хто про нього пише. Підтвердженням цього є перегляд сайту Disserscat, який свідчить про те, що за останні три роки дисертаційними дослідженнями педспадщини всевітньо відомого педагога в Росії займаються лише одиниці. Причина такого стану, на наш погляд, у політичних мотивах і суперечках між Росією та Україною, що змушує відомих науковців відсувати В. Сухомлинського на периферію.

Важливу роль у популяризації ідей педагога-новатора в Росії сьогодні відіграє Уральська Асоціація Василя Сухомлинського, яку очолює випускниця Павлівської середньої школи, його учениця, а нині доктор педагогічних наук, професор В. Г. Риндак. Асоціація створена у 1998 році в Оренбурзі [5]. Її члени досліджують, висвітлюють та впроваджують у життя ідеї й педагогічний досвід В. Сухомлинського. Вони виступають організаторами проведення конференцій, семінарів, педагогічних читань, присвячених творчості В. Сухомлинського, педагогічних конкурсів, особливо серед майбутніх учителів. Професор Оренбурзького державного педагогічного університету, В. Г. Риндак створила наукову школу, яка досліджує теоретичні і прикладні аспекти виховання у спадщині В. О. Сухомлинського, а саме: духовно-моральне виховання школярів, сімейне виховання, повага до особистості учня тощо. Серед найбільш поширених праць у цьому напрямку є: Риндак В. Г. Учитель Сухомлинский: уроки на завтра: монографія / В. Г. Риндак. – Оренбург: ОГПУ, 2008. – 512 с. та Организация духовно-нравственного воспитания в современных образовательных учреждениях (в контексте идей В. А. Сухомлинского): учебно-методическое пособие / В. Г. Риндак, А. М. Алагулов, Н. А. Гордеева, И. Г. Биушкин. – Оренбург, УФА: ОГПУ, 2004. – 45с.

У 1989 р. була утворена Міжнародна асоціація прихильників Сухомлинського

(Марбург, Німеччина), яка систематично проводить педагогічні читання, присвячені вивченню і впровадженню у широку педагогічну практику творчої спадщини видатного педагога.

В рамках діяльності Міжнародного товариства послідовників Василя Сухомлинського, створеного в 1998 р., деякі аспекти педагогічної теорії і практики Василя Олександровича отримали поширення в Німеччині, Австралії, Греції, Польщі, США. Вчені цих країн перекладають його твори, вивчають історико-культурне, антропологічне й соціальне значення ідей педагога про виховання, досвід ставлення до дитини; аналізують і розвивають його ідеї про трудове виховання (Греція), про нероздільність прав і обов'язків у вихованні (Австралія). В університетах Німеччини проводяться спеціальні семінари, читаються курси, присвячені творчості українського педагога [5].

Загалом, інтерес німецьких учених і практичних працівників до спадщини нашого педагога-земляка завжди був великий. Ім'я В. Сухомлинського було відомим в країні – статті і книги ще з 1961 року публікувалися в німецьких журналах і видавництвах. 1963 року вже під час роботи Василя Сухомлинського над рукописом «Серце віддаю дітям» до Павлиша приїхала делегація вчителів з НДР, щоб спеціально познайомитися з ним і його школою. Серед учасників делегації був Юрген Польцин, учитель, директор школи-інтернату, пізніше керівник Центру трудового навчання, з яким згодом у Василя Олександровича склалися дружні стосунки. Зустрічаючись і розмовляючи з приїжджими, Василь Олександрович, як він це часто робив, окрім інших тем, торкнувся й того, над чим працює. Можливо й показав рукопис «Серця...», і, звичайно ж, гості захотіли побачити цю книжку виданою в НДР. Повернувшись додому, Юрген Польцен переговорив про можливість видати книгу «Серце...» із впливовими функціонерами від освіти, які «дали добро» на її публікацію. Цими людьми були Герхард Нойнер, директор НДІ педагогіки в Берліні, Маргот Гоннекер, міністр освіти НДР. Василь Олександрович під час своєї першої поїздки до НДР у складі делегації працівників освіти УРСР 1965 року передав рукопис книги Юргену Польцену.

1966 року Василь Олександрович знову відвідав НДР як учасник і доповідач Міжнародної наради в Потсдамі з проблем трудового виховання. Цього разу він уже їхав до своїх друзів. Побував у редакції видання «Volk und Wissen», де редактор Рут Каліновскі вже працювала над підготовкою книги до рукопису. Але українська сторона всіляко

затягувала публікацію, змушуючи переробляти рукопис. Німецьке ж видавництво домоглося рішення випустити «Серце...» окремим виданням, не чекаючи виходу у світ української книги, тобто, незалежно від «Радянської школи». Книжка виходить в НДР у 1968 році. Це було прикрою несподіванкою для радянських видавців, які думали, що коли книжка не вийде в Києві, то це автоматично усуне її появу і в Берліні. Факт наявності (хай навіть в НДР) не виданої в СРСР книги був неприпустимим для радянської політико-ідеологічної видавничої політики.

Вийшовши скромним тиражем в Україні (40000 примірників), книжка почала свою триумфальну ходу. Її видавали 55 разів 32 мовами світу багатомільйонними накладками. В Україні видавалась 11 разів, в Німеччині – 7 разів. У різних друкованих виданнях опубліковано понад 70 відгуків та рецензій [8]. У 1974 році за книгу «Серце віддаю дітям» В. О. Сухомлинський удостоєний Державної премії УРСР (посмертно).

Сприйняття «Серця...» в НДР теж було не простим і безхмарним. Освіта молоді країни тільки що ставала на «соціалістичні рейки», її керівники дуже ризикували, видавши книгу, адже вони найдужче боялися відхилитися від «генеральної лінії», яку визначали з СРСР. Водночас, опис побуту українського села 1950 років, дуже злиденного особистого життя маленьких дітей та їхніх родин, які ще не відійшли від жахів Другої світової війни та окупації, німці теж сприймали насторожено, про що свідчило листування з німецькими видавцями.

Слід особливо відзначити видання «Серця...» 1998 року (Гамбург, Німеччина), яке здійснила своїм коштом німецька дослідниця творчості В. Сухомлинського доктор Еріка Гартманн. Вона прагнула показати західнонімецькому читачеві, що ця книжка цінна насамперед своєю педагогічною філософією і що ідеологія в ній є вторинною. З-під її пера вийшла у 1984 році перша в історії сухомлиністики монографія, присвячена аналізу його творчості «Педагогіка між вихованням людини і матеріальним виробництвом. Проблеми морального виховання у працях В. О. Сухомлинського». Питання, порушені в цьому монографічному дослідженні, сприяли тому, що Е. Гартманн побачила феномени, до яких вітчизняні вчені підійшли набагато пізніше, або ж взагалі не торкнулися: «взаємозв'язок особистості і виробничої сфери» або: «людина для себе» [12].

Після виходу «Серця...» в Німеччині, вона була опублікована в Китайській Народній Республіці, і вже потім, на Батьківщині Василя Олександровича.

Країни, де видавались твори В. Сухомлинського: Азербайджан, Вірменія, Білорусь, Грузія, Естонія, Казахстан, Киргизія, Латвія, Литва, Молдавія, Таджикистан, Татарстан, Узбекистан, Чувашія, а також: Англія, Болгарія, Іспанія, Китай, Монголія, Німеччина, Польща, Румунія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехословаччина, Югославія, Японія. Вони присвячені головним чином гуманістичному вихованню всебічно і гармонійно розвиненої особистості в колективі і через колектив, педагогізації батьків, методиці викладання навчальних предметів та виховної роботи у закладах освіти.

Особливої актуальності в останні роки набуває досвід поширення й розвитку в освітньому просторі КНР особистісно зорієнтованої педагогіки Василя Сухомлинського – подвижника гуманістичної педагогіки. Використання творчості українського педагога в освітній практиці Китаю сприяє розв'язанню цілої низки актуальних педагогічних проблем, насамперед, всебічного виховання й раннього розвитку особистості.

Причину цього вбачаємо у тому, що педагогіка В. О. Сухомлинського вдало поєднує в собі таку привабливу для Китаю останніх декількох десятиліть соціалістичну і гуманістичну спрямованість. Його педагогічна концепція спрямована на виховання всебічно і гармонійно розвиненого свідомого громадянина і щасливої людини, стала особливо популярною в КНР з початком періоду «реформ і відвертості». Сформована на основі радянської педагогіки і психології, вона разом з тим була наскрізь пронизана духом науково-технічного прогресу, новаторства, випереджала свій час. Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про те, що в Китаї досить важко реалізувати курс на якісно-орієнтоване навчання, яке якраз потребує «проривного духу і дій», тому ідеї В. О. Сухомлинського, «поза сумнівом, можуть багато підказати китайським діячам освіти», – пише професор Ван Ігао [9]

На думку китайських науковців, В. О. Сухомлинський ввів соціалістичну гуманістичну педагогіку, а це особливо важливо в Китаї, коли почався «час людини», коли роблять все більший акцент на значущості гуманітарних знань, гуманістичної спрямованості науки і техніки, захисту навколишнього середовища. Професор Ван Ігао справедливо вважає, що КНР потрібно запозичити ті ідеї В. О. Сухомлинського, які допоможуть в процесі навчання і виховання ще більше сформувати людські почуття, прищепити любов, звільнити учнів від важкого вантажу «навчання заради випробувань», виховати в них гуманістичні засади [9].

Теорія і практика В. О. Сухомлинського щодо виховання середовищем можуть збагатити сприйняття учнів, розкрити реальне значення такого виховання. Ця концепція особливо близька китайським педагогам, так як вона перегукується з ідеями найбільш авторитетного вченого-педагога 1930-х рр. Тао Сінчжі, послідовника Дж. Дьюї та автора теорії «життєвого навчання», який також писав про те, що виховання середовищем здатне зміцнити тіло і душу, сформувати в учнів високі етичні якості і відчуття прекрасного. Доцільно звернути увагу на те, що з початком реформ в китайській педагогіці з'явилося поняття «вчити радісно», і виникло воно під впливом ідеї В. О. Сухомлинського про перетворення освітнього закладу в «школу радості» [9].

Аналіз літературних джерел, з проблем адаптації, розвитку й творчого використання спадщини В. О. Сухомлинського наочню показав, що вона є пріоритетним напрямком фундаментальних та прикладних досліджень в КНР, про що переконливо свідчать роботи Бі Шуджі, Ван Ігао, Вей Шушена, Лі Чженьсі, Лі Цзинлінь, Сяо Су, Тан Чиці, У Чень, Чжан Ченя та ін. Порівняльному аналізу окремих аспектів впливу радянської педагогіки на розвиток китайської школи присвятила своє дисертаційне дослідження «Реформування системи загальної середньої освіти в КНР» (2001) Уюн Тена. Причини поширення педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського в КНР розкриті в роботах відомих китайських педагогів Ван Ігао і Чжу Сяомань.

В 1998 р. створено Всекитайську Асоціацію імені В. О. Сухомлинського (очолює Ван Ігао), перекладено китайською мовою і видано практично всі його праці, опубліковані в Україні. КНР – це єдина країна, де в 2001 р. перевидано 5-томне видання творів українського педагога. Бібліографія виданих у КНР праць Василя Сухомлинського складається з 32 позицій. Однак вона не є повною, оскільки практично кожний вищий заклад освіти у Китаї активно займається видавничою діяльністю, розповсюджуючи цю літературу, в основному на території своєї провінції. Центральної наукової бібліотеки чи центру, в якому б систематизувалась видана на теренах КНР література про педагога і праці В. О. Сухомлинського, в країні немає, проте його твори видаються практично на всій території Китаю (Аньхей, Пекін, Тяньцзін, Шанхай, Хунань та ін.). Особливістю видань творів українського педагога в Китаї є як переклади складених С. Соловейчиком збірок «Про виховання» та М. Мухіним «Про розумове виховання», так і складання нових. Зокрема, перекладач і педагог Лю Лунж видав книжку «Виховання морально досконалої

людини» (Пекін, 1992), куди помістив вибраним самим уривки з праць В. О. Сухомлинського, в яких містяться цінні для китайської педагогіки ідеї про моральне виховання [9].

Нещодавно в Китаї (місто Хуанши) за 11 місяців побудували школу, яка названа в честь В. О. Сухомлинського. Проектанти задумали цю школу як «школу радості», про яку мріяв і яку все життя будував Василь Олександрович. Школа складається з багатьох світлих просторих корпусів. Навчається в ній п'ять тисяч учнів. У школі є музей В. О. Сухомлинського і пам'ятник йому. Педагоги дотримуються принципів гуманістичного виховання. Побудовані чотири відомих культу Василя Сухомлинського: культ Батьківщини, культ матері, культ рідного слова, культ книги. Студенти, які проходять практику в цій школі, складають обов'язковий залік щодо знання книги В. О. Сухомлинського «Сто порад учителям» [9]. У 2004 році на базі школи Хуанши відбулася Міжнародна конференція «Розвиток педагогічних ідей Василя Сухомлинського і реформа загальноосвітньої школи в КНР», що зібрала вчителів та науковців з усіх куточків Китаю, представників Росії та України. У 2005 році досвід КНР узагальнено в захищеній Лі Цзихуа кандидатській дисертації «Творче використання спадщини В. О. Сухомлинського в КНР», захищеній в Науково-дослідному інституті педагогіки в Україні [10].

Педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського знайшли своє відлуння й на американському континенті в США. Головною тенденцією сучасної американської педагогіки стала активізація взаємодії школи з батьками. Помітною ознакою діяльності багатьох соціальних і педагогічних працівників США є їхнє прагнення надати спільній діяльності школи і сім'ї характеру обґрунтованої системи. В американській педагогіці все частіше можна зустріти поняття «батьківсько-шкільне виховання», «сімейно-вчительське партнерство» та інші. Американські дослідники з питань сімейного виховання Дж. Кер'ю (J. Cagew), Е. Гудмен (E. Goodman), пояснюючи важливість «сімейно-вчительського партнерства», стверджує, що «родина та вчителі мають індивідуальні й унікальні знання про дитину. Але як вони зможуть побачити дитину як єдине ціле, якщо існують окремі індивідуальні особливості дитини, які можуть побачити тільки батьки чи тільки вчителі» [7, с. 14]. Сучасна американська дослідниця Ліліан Кац (L. Katz) виділяє 7 основних розбіжностей між матір'ю і вчителем у сприйнятті дитини. Наприклад, вона відзначає, що «батьки, безумовно, люблять свою дитину як індивідуальність, у свою

чергу, вчителі мають можливість розглядати цю ж дитину та її індивідуальні особливості в умовах групи» [11, с. 15]. Тобто вони бачать дитину по-різному, з різних боків, а щоб побачити її вцілому, слід об'єднати зусилля батьків і вчителів.

Відповіді на це запитання шукаємо у В. О. Сухомлинського, який зробив значний внесок у розв'язання проблеми шкільно-сімейного виховання. Завжди підкреслюючи єдність виховання у школі і сім'ї, він розглядав виховання в родині та школі як єдину систему й користувався поняттям «шкільно-сімейне виховання». Педагог вважав, що «шкільно-сімейне виховання не тільки дає змогу добре виховати молоде покоління, а й одночасно є дуже важливою умовою вдосконалення морального обличчя сім'ї, батька й матері. Без виховання дітей, без активної участі батька і матері в житті школи, без постійного духовного спілкування і взаємного духовного збагачення дорослих і дітей неможлива сім'я як первинний осередок суспільства, неможлива школа як найважливіший навчально-виховний заклад і неможливий моральний прогрес суспільства» [7]. Він сформулював основні умови взаємодії школи – батьків – дитини:

1. Єдність вимог педагогів і батьків. Ця умова, на його думку, допоможе уникнути розбіжності у виховних діях обох. «Школа і родина не тільки діють одностайно, висуваючи перед дітьми ті самі вимоги, а є однодумцями, поділяють ті самі переконання, завжди виходять з тих принципів, ніколи не допускають розходжень ні в меті, ні у процесі, ні в засобах виховання» [7, с. 86]. Молодим педагогам учений радив старанно продумувати вимоги до дітей, тому що в цьому – основа всієї виховної системи; а батькам радив, висуваючи вимогу, частіше вживати слова «треба», «слід» тощо і уникати слів «не можна».

2. Опора на позитивне в дитині, повага і віра в сили і можливості учнів. В. О. Сухомлинський переконує, що завдання педагогів і батьків у тому, щоб створюючи позитивне у виховному процесі і сімейному побуті, налаштовував дитину на довіру, щирість, віру у свої сили і, врешті-решт, спонукати до самовиховання.

3. Врахування вікових й індивідуальних особливостей дитини. У педагогіці немає універсальних рецептів, форм і методів, які б гарантували успіх у вихованні. Для кожної дитини потрібен свій підхід.

Подібні умови успішного шкільно-сімейного виховання знаходимо і в американській педагогіці. Подолати всі перешкоди й виконати всі умови успішного сімейно-шкільного виховання можна тільки

при дотриманні головної з них. Це створення єдиного фронту зусиль педагогічного колективу і батьків з ідейно-політичного, морального, трудового виховання, естетичного і фізичного розвитку дитини і проведення спеціальної батьківської просвіти з родинного виховання.

У своїй статті «Робота з колективом батьків» В. О. Сухомлинський описав проведення ним батьківських університетів, конференцій, батьківських днів, консультацій для батьків, випуск стіннівок, присвячених питанням виховання дітей у школі і сім'ї та ін.. Педагог розробляв і втілював на практиці такі форми шкільно-сімейного виховання: «Школа радості», в якій педагоги разом з батьками протягом року займалися підготовкою дітей до школи; «педагогічні понеділки» (засідання науково-педагогічної ради і заняття психологічного семінару), «психологічні семінари» для вчителів, так звані, «творчі лабораторії», які допомагали вчителю підготуватися до занять у «батьківській школі»; «педагогічна школа» для батьків.

Щодо батьківської просвіти у США, то на даний період вона досягає дуже високого рівня. Соціальні і педагогічні працівники проводять спеціальні курси для батьків з родинного виховання. На всіх рівнях (школа, мікрорайон, місто та ін.) діють батьківські асоціації, що організують благодійну діяльність, працюють з неблагополучними сім'ями, ведуть у школах гуртки чи навіть проводять уроки як волонтери. Також у США діють батьківсько-вчительські асоціації, робота яких включає лекції для батьків, групові й індивідуальні бесіди, зустрічі з батьками, відвідування дітей на дому та ін. В Америці існує велика кількість програм, що навчають батьків у трьох напрямках:

- 1) батьки – діти (FAPE, HIPPU, Anoka, Parent-to-Parent Program);
- 2) батьки – діти – вчителі (CFC, NEA, The Children's School);
- 3) підготовка працівників для роботи у сфері батьківської просвіти (Family Life Education Program, the programs of National Council of Family Relations and National Council for Parent Involvement in Education).

Наступним пріоритетним напрямком родинного виховання у США стає підготовка молоді до сімейного життя. Як свідчать історико-педагогічні джерела і роботи вченого, система педагогічної освіти в Павлівській середній школі включала: підготовку старшокласників до сімейного життя (читання їм факультативного курсу «Культура взаємовідношень у сім'ї», а молодого подружжя – до виховання майбутніх дітей, ознайомлення батьків з основами виховання підростаючого покоління, підготовку вчителів

до виховної роботи з ними (психологічні семінари). Педагог стверджував, що підготовка до виховання дітей повинна розпочинатися задовго до того, як молоде подружжя стане батьками, а продовжуватися повинно поки їхні діти не подорослішають. Тому Василь Сухомлинський обстоював думку про те, що підготовка молоді до сімейного життя повинна посісти відповідне місце у шкільній програмі, тобто педагог домагався включення цього курсу в навчальні плани всіх шкіл як обов'язкового предмета.

В США, ідея про підготовку молоді до сімейного життя була пов'язана з діяльністю Американської асоціації домашньої економії (The American Home Economics Association), і втілена на практиці, цей курс став читатися у професійних коледжах навчання жінок домашнього господарства.

З усього вище викладеного, можна зробити висновок: спадщина Василя Сухомлинського ніби перегукується з сучасною родинною політикою США.

Таким чином, аналіз досліджень творчості українського педагога в зарубіжних країнах, вивчення досвіду адаптації його педагогічних ідей та їх розвиток у якісно відмінному середовищі дає вітчизняній педагогіці можливість по-новому оцінити усталені погляди на актуальні освітні проблеми, подивитися на спадщину В. О. Сухомлинського під іншим кутом зору і таким чином збагатити українську педагогіку новими ідеями.

Перечитуючи його роботи, відчуваєш, що його теорія й практика і сьогодні потребують всебічного глибокого вивчення і широкого запровадження в теорію і практику не лише вітчизняної, а й світової педагогіки.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. До подальших розвідок варто віднести перспективу подальших досліджень спадщини В. О. Сухомлинського в наступних напрямках: формування інтелектуальних умінь молодших школярів у сучасній вітчизняній та зарубіжній школі, врахування індивідуальних особливостей у формуванні особистості учня, підготовка підростаючого покоління до життя та свідомого вибору професії, робота з «важкими» підлітками тощо.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Богуславский М. В. Идея стимулирования радости познания у школьников в педагогических трудах и опытах В. А. Сухомлинского: дис.к.п.н. 13.00.01 / М. В. Богуславский. – М, 1986. – 250 с.
2. Голованова Н. Ф. Подходы к воспитанию в современной отечественной педагогике /

Н. Ф. Голованова // Педагогика. – 2007. – №10. – С. 38–47.

3. Дічек Н. П. Зарубіжна сухомлиністика: дискусійний аспект виховання особистості / Н. П. Дічек. Збірник наук. пр. / за заг. ред. І. Ф. Прокопенка, члена-коресп. АПН України В. І. Лозової. – Харків: ХДПУ, 1999. – Випуск 10. – Ч. 2. – С. 108–112.

4. Назаров И. Ф. Этическая мысль / И. Ф. Назаров [Электронный ресурс] М.: ИФ РАН, 2003. – Вып. 4. – Режим доступа: <http://ethics.iph.ras.ra/en/em4/II.html>

5. Пархета Л. П. Історіографія вивчення спадщини В. О. Сухомлинського / Л. П. Пархета // Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки. – 2009. – Вип. 6. – С. 31–37. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2009_6_8

6. Проблемы методологии педагогики и методики исследования / под ред. М. А. Данилова, Н. И. Болдырева. – М.: Педагогика, 1981. – 350 с.

7. Сухомлинський В. О. Павліська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: У 5-ти т. – Т. 4. – К.: Рад. школа, 1977. – 453 с.

8. Сухомлинська О. В. У пошуках справжнього / О. В. Сухомлинська. – К.: «Акта», 2012. – С. 5–24.

9. Цайчжи Л. Ідеї Василя Сухомлинського в Китайській педагогії / Ляо Цайджи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (<http://yandex.ua/yandsearch?lr=20221&clid=2051442&oprnd=9376537277&text=%D0%>).

10. Цзихуа Лі. Творче використання спадщини В. О. Сухомлинського в КНР. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук / Лі Дзихуа. – К., 2005. – 16 с.

11. Carew J., Goodman E., Grotberg E., Katz L., Wattenberg W., Ziglar E., Cascione R. (1980). Parenting in a changing society. Washington DC: National Institute of Education.

12. Gartmann E. Pedagogik Zwischen Menchen und Guterproduction Zur Sittleichkeitserziehung von V. A. Suckomlinsky / Erika Gartmann. – Munchen, 1984. – 201 s.

REFERENCES

1. Boguslavskij, M. V. (1986). *Ideja stimulirovanija radosti poznaniya u shkol'nikov v pedagogicheskikh trudah i opytah V. A. Suhomlinskogo*. [The idea of stimulating the joy of cognition among schoolchildren in the pedagogical works and experiments of V. A. Sukhomlinsky]. Kyiv.

2. Golovanova, N. F. (2007). *Podhody k vospitaniju v sovremennoj otechestvennoj pedagogike*. [Approaches to education in modern national pedagogy]. Kyiv.

3. Dichek, N. P. (1999). *Zarubizhna sukhomlynistyka: dyskusijnyj aspekt vykhovannia osobystosti*. [Sukhomlinsky of foreign: a discussion aspect of personal development]. Kharkiv.

4. Nazarov, I. F. (2003). *Jeticheskaja mysl'*. [The ethical thought] [Jelektronnyj resurs] Rezhim dostupa: <http://ethics.iph.ras.ra/en/em4/II.html>.

5. Parkheta, L. P. (2009). *Istoriografija vyvchennia spadschyny V. O. Sukhomlyns'koho*. [The historiography of the study of the legacy of V. O. Sukhomlinsky]. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2009_6_8

6. Danilova, M. A., Boldyreva, N. I. (1981). *Problemy metodologii pedagogiki i metodiki issledovanija*. [Problems of the methodology of pedagogy and methods of research]. Moscow.

7. Sukhomlyns'kyj, V. O. (1977). *Pavlyvs'ka serednia shkola*. [Pavlyska secondary school]. Kyiv.

8. Sukhomlyns'ka, O. V. (2012). *U poshukakh spravzhn'oho*. [In search of genuine]. Kyiv.

9. Tsajchzhy, L. *Idei Vasylija Sukhomlyns'koho v Kytajs'kij pedahohitsi*. [Vasyli Sukhomlinsky's ideas in Chinese pedagogy]. [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu:

(<http://yandex.ua/yandsearch?lr=20221&clid=2051442&oprnd=9376537277&text=%D0%>).

10. Tszykhua, Li. (2005). *Tvorche vykorystannia spadschyny V.O.Sukhomlyns'koho v KNR*. [Creative use of the legacy of V. O. Sukhomlinsky in the CPR]. Kyiv.

11. Carew J., Goodman E., Grotberg E., Katz L., Wattenberg W., Ziglar E., Cascione R. (1980). Parenting in a changing society. Washington DC: National Institute of Education.

12. Gartmann E. Pedagogik Zwischen Menchen und Guterproduction Zur Sittleichkeitserziehung von V. A. Suckomlinsky/Erika Gartmann. – Munchen, 1984. – 201s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

НАУМЕЦЬ Ольга Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, методист ЦМСПС управління освіти Міської ради м. Кропивницького.

Наукові інтереси: педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

NAUMETS Olga Nikolaevna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Methodologist of the Center for Methodological and Socio-Psychological Service of the Department of Education of the City Council of Kropivnitsky.

Circle of scientific interests: pedagogical Heritage of V. O. Sukhomlinsky.

Дата надходження рукопису 15. 07. 2018 р.

Рецензент – д.п.н. професор А. М. Растрюгіна